

MAQSUD SHAYXZODANING IJODIY MEROSI BILAN ADABIYOTGA QO'SHGAN HISSASI

Saminov Shohjahon Sharifjon o'g'li

Toshkent davlat transport universiteti
"Siyosatshunoslik" yo'nalishi 3-bosqich talabasi
E-mail: saminovsh2025@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada taniqli shoir, dramaturg, tarjimon va olim Maqsud Shayxzodaning (1908–1967) hayoti, ijodiy yo'li va o'zbek adabiyotiga qo'shgan ulkan hissasi chuqur tadqiq qilinadi. Unda shoirning she'riy asarlari, dramatik asarlari, ilmiy ishlari, shuningdek, uning ijodida aks etgan milliy g'urur, falsafiy qarashlar va tarixiy mavzular tahlil etiladi. Shayxzodaning "Toshkentnoma", "Jaloliddin Manguberdi", "Mirzo Ulug'bek" kabi asarlarining badiiy ahamiyati, shu bilan birga, uning tarjimonlik faoliyati va adabiyotshunoslikdagi o'rni ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: she'riyat, doston, drama, tarixiy obrazlar, falsafa, milliy ruh, tarjima, adabiy meros.

Аннотация. В статье подробно исследуется жизненный путь, творческий путь и значительный вклад в узбекскую литературу известного поэта, драматурга, переводчика и ученого Мақсуда Шайхзода (1908–1967). Анализируются поэтические произведения, драматические произведения, научные труды поэта, а также национальная гордость, философские взгляды и исторические темы, отраженные в его творчестве. Рассматривается художественное значение произведений Шайхзода «Ташкентнома», «Джалолитдин Мангуберди», «Мирзо Улугбек», а также его переводческая деятельность и роль в литературной критике.

Ключевые слова: поэзия, эпос, драма, исторические образы, философия, национальный дух, перевод, литературное наследие.

Annotation. This article examines the life, creative path, and great contribution to Uzbek literature of the famous poet, playwright, translator, and scholar Maqsud Shaikhzoda (1908–1967). It analyzes the poet's poetic works, dramatic works, and scientific works, as well as the national pride, philosophical views, and historical themes reflected in his work. The artistic significance of Shaikhzoda's works such as "Tashkentnoma," "Jaloliddin Manguberdi," and "Mirzo Ulug'bek" is examined, as well as his translation work and place in literary criticism.

Key words: poetry, epic, drama, historical images, philosophy, national spirit, translation, literary heritage.

KIRISH

Maqsud Shayxzoda – XX asr o'zbek adabiyotining yorqin vakillaridan biri bo'lib, she'riyat, dramaturgiya, tarjima va adabiyotshunoslik sohalarida nodir asarlar yaratgan. Uning ijodi milliy ruh, insoniy qadriyatlar, tarixiy shaxslar va zamonaviy mavzularni uyg'unlashtirgan holda rivojlanib bordi. Shayxzoda nafaqat o'zbek, balki ozarbayjon adabiyotining ham boyligi hisoblanadi, chunki u ikkala xalq madaniyati va adabiy merosini o'z asarlarida aks ettirgan.

Hayoti va ijodiy yo'li

Maqsud Shayxzoda 1908-yil 12-mayda Ozarbayjonning Ganja shahrida

tugʻilgan. Uning otasi Maʼsumbek – taniqli shifokor va madaniyat arbobi boʻlib, oilada adabiyotga qiziqish kuchli edi. Yosh Maqsud Nizomiy, Fuzuliy, Navoiy, Pushkin, Shekspir kabi buyuk adiblar asarlari bilan shugʻullangan.

1921-yilda Boku dorilmualliminiga oʻqishga kirgan Shayxzoda keyinchalik Dogʻistonning Derbent shahrida oʻqituvchilik qilgan. 1926-yilda u “Milliy firqa” harakatiga qoʻshilib, Ozarbayjon mustaqilligi uchun kurashgan. Bu uning hayotida keskin burilish boʻldi – 1928-yilda siyosiy qatagʻon tufayli hibsga olinib, Toshkentga surgun qilindi.

Adabiy faoliyatining boshlanishi

Shayxzodaning birinchi sheʼrlari 1929-yilda “Sharq haqiqati” gazetasida chop etildi. 1930-yillarda uning “Undoshlarim” (1933), “Uchinchi kitab” (1934), “Jumhuriyat” (1935) kabi sheʼriy toʻplamlari nashr qilindi. Bu davrda u mehnatkash xalqning baxti, yangi hayot, ozodlik mavzulariga murojaat qildi.

Ijodining badiiy xususiyatlari va falsafiy qarashlari

Shayxzodaning sheʼriyatida tarix, inson va zamona oʻrtasidagi munosabatlar keng yoritilgan. Uning asarlarida “Tarix – Yoʻl – Safar – Kema” kabi ramziy obrazlar insoniyatning doimiy rivojlanishini ifodalaydi.

Sheʼriyatdagi falsafiy chuqurlik

Shayxzoda sheʼrlarida raqamlar, vaqt, manzil kabi tushunchalarga katta ahamiyat bergan. Masalan, “Raqamlar” sheʼrida u sonlarni nafaqat matematik belgilar, balki maʼnaviyat ramzi sifatida talqin qiladi:

“Men na munajjimman, na hisobdon,
lekin koʻraman sonlar magʻzida osmoncha maʼnolar...”

Shuningdek, “Qoʻllar” sheʼrida inson qoʻllarining ijodiy kuchi va yovuzlik qobiliyati qiyoslanadi:

“Qoʻllar – yurakning navkarlari,
Yurak nima deysa, shuni qiladi...”

“Toshkentnoma” dostoni: Shayxzodaning eng mashhur asarlaridan biri – “Toshkentnoma” (1958) lirik-epik dostoni boʻlib, unda shahar tarixi, madaniyati va insoniy qadriyatlar sheʼriy uslubda aks ettirilgan. Bu asarda Toshkent – nafaqat geografik joy, balki madaniyat, mehnat va istiqloq ramzi sifatida tasvirlangan.

Tarixiy dramalari: “Jaloliddin Manguberdi” va “Mirzo Ulugʻbek”

Shayxzodaning tarixiy dramalari uning milliy gʻurur, mustaqillik va ilm-fan mavzularidagi qarashlarini aks ettiruvchi durdona asarlardir.

“Jaloliddin Manguberdi” (1944)

Bu tragediyada Xorazmshoh Jaloliddin Manguberding moʻgʻullarga qarshi

kurashi tasvirlangan. Asar dastlab Sovet tsenzurasi tomonidan taqiqlangan, chunki unda mustaqillik g'oyalari kuchli edi. Faqat 1988-yilda asar to'liq nashr etilgan.

“Mirzo Ulug‘bek” (1964)

Bu tragediya buyuk astronom va hukmdor Mirzo Ulug‘bekning taqdiri haqida hikoya qiladi. Unda ilm-fan va siyosat o‘rtasidagi ziddiyat, shuningdek, donolikning qadrsizlanishi mavzusi yoritilgan. Asar Hamza teatrida sahnalashtirilgan va keyinchalik kinofilmga moslashtirilgan.

Tarjimon va olim sifatida Shayxzoda

Shayxzoda nafaqat shoir va dramaturg, balki mohir tarjimon ham edi. U Shekspirning “Hamlet”, “Romeo va Juletta” asarlarini, Pushkin, Lermontov va Bayron she‘rlarini o‘zbek tiliga tarjima qilgan.

Shuningdek, u taniqli adabiyotshunos olim bo‘lib, Navoiy ijodini chuqur o‘rgangan. 1941-yilda nashr etilgan “General shoir” to‘plami uning Navoiy haqidagi ilmiy maqolalaridan iborat.

Qatag‘on yillari va so‘nggi yillari

1950-yillarda Shayxzoda Stalinning siyosiy qatag‘onlari doirasida hibsga olinib, 5 yil qamoqda qoldi. 1955-yilda oqlangan bo‘lsa-da, sog‘ligi jiddiy zarar ko‘rgan. U umrining oxirigacha baland qavatdagi kvartirada yashashga majbur bo‘ldi, lekin ijoddan to‘xtamadi.

Maqsud Shayxzoda 1967-yil 19-fevralda Toshkentda vafot etdi. Uning merosi nafaqat o‘zbek, balki butun Sharq adabiyotining boyligi hisoblanadi.

XULOSA

Maqsud Shayxzoda – ko‘p qirrali ijodkor bo‘lib, she‘riyat, drama, tarjima va adabiyotshunoslik sohalarida nodir asarlar yaratgan. Uning ijodi milliy ruh, falsafiy chuqurlik va tarixiy haqiqatni ifodalashda noyobdir. Shayxzodaning “Jaloliddin Manguberdi”, “Mirzo Ulug‘bek”, “Toshkentnoma” kabi asarlari bugungi kunda ham o‘quvchilar va tadqiqotchilar uchun qimmatli manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Maqsud Shayxzoda. Tanlangan asarlar. 5-jild. T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1973.
2. Naim Karimov. Maqsud Shayxzoda: Ma‘rifiy-biografik roman. T.: “Sharq”, 2010.
3. Ўзбек адабиёти. 5–11-синфлар учун дастури. T.: 2009.
4. Zulkumor, X. (2023). Bobur–semantikaning sohir bilimdoni. Роль наследия Захириддина Мухаммада Бабура в развитии восточной государственности и культуры, 1(1).
5. Dadaboyev, H., Hamidov, Z., & Xolmanova, Z. (2007). O‘zbek adabiy tili leksikasi tarixi. Toshkent: Fan, 97-103.